

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีกระบวนการวิธีการที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เพื่อให้เข้ากับภาวการณ์ ในอดีตการเผยแผ่อาจใช้วิธีการอย่างเรียบง่าย เช่น การเทศนา บรรยาย ไม่มีสื่อหรืออุปกรณ์ที่หลากหลาย สื่อที่เป็นหลักก็คงจะเป็นสื่อบุคคลและสื่อธรรมชาตินั่นเอง แต่ในปัจจุบันสังคมเจริญมากขึ้นวิถีชีวิตคนก็เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากทำให้การดำเนินชีวิตของคนในสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น เทคโนโลยีต่าง ๆ ถูกพัฒนาขึ้นให้ทันสมัย อุปกรณ์การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้น การเผยแผ่ข่าวสารในปัจจุบันซึ่งเรียกว่ายุคข้อมูลข่าวสารไร้พรมแดน ผู้ที่ส่งข่าวสารสามารถที่จะส่งข้อมูลไปได้ทั่วโลก กระบวนการวิธีการติดต่อสื่อสารหรือการเผยแผ่ธรรมจึงมีความหลากหลายและทันสมัยมากขึ้นตามไปด้วย เพื่อให้การเผยแผ่ธรรมบรรลุวัตถุประสงค์ ในส่วนของกระบวนการของนักเผยแผ่หรือพระวิทยากรนอกจากจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาอย่างดีแล้วยังต้องมีความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารมาเป็นองค์ประกอบ เพื่อเป็นการปรับตัวให้เข้ากับการเผยแผ่ด้วย และที่สำคัญเพื่อให้มีความสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน การเผยแผ่ธรรมนับว่าเป็นวิชาการอย่างหนึ่งที่มีความละเอียดซับซ้อนและเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ ที่จะอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องศาสนามากขึ้น เพื่อเป็นการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น ให้เห็นคุณค่าของพุทธศาสนาและน้อมนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิต สังคมก็จะเกิดความสงบสุขร่มเย็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่เยาวชนที่นับวันจะห่างเหินจากหลักธรรมมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับในอดีตที่ผ่านมา เพราะมองว่าเรื่องธรรมหรือความเชื่อทางศาสนาเป็นเรื่องล้าสมัย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเป็นเรื่องที่ทำหายและเป็นเรื่องยากที่ทางฝ่ายคณะสงฆ์ต้องหาวิธีการกระบวนการรูปแบบใหม่เข้ามาช่วยในการเผยแผ่ธรรม ถ้าจะเผยแผ่แบบเดิมคงเป็นเรื่องยากที่จะได้รับความสนใจ ดังนั้นนักเผยแผ่ต้องมีการพัฒนากกระบวนการในการเผยแผ่ให้สอดคล้องกับความต้องการและรูปแบบที่เหมาะสมด้วย

งานเผยแผ่พระศาสนานั้น โดยเนื้อแท้เป็นการนำหรือการยกจิตของมนุษย์ให้สูงขึ้น หาใช่เป็นงานโฆษณาชวนเชื่อ หรือเป็นเพียงการป่าวประกาศให้มหาชนได้ยิน ได้ฟัง สิ่งที่ยังไม่เคยได้ยินได้ฟังเท่านั้น แท้จริงแล้วเหตุที่ทำให้ชาวพุทธทำการชวนช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นั้น มิใช่เป็นเพียงเพราะสถานการณ์บ้านเมืองต้องการให้เป็นไป แต่เพราะเป็นหน้าที่โดยตรงของ

พุทธบริษัทที่ต้องการนำความสุขมาให้แก่ชาวโลกอย่างแท้จริง โดยเฉพาะงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา นับว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของพระภิกษุที่จำเป็นต้องทำ (กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานเลขาธิการ สภาการศึกษา, 2546, น. ก) พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติภาพในความหมายที่ว่า เมื่อเผยแผ่ไปที่ไหนก็ไปอย่างสันติไปที่ไหนเจ้าของบ้านเขาดูต้อนรับเพราะว่าเราไม่ไปทำลายรูปเคารพของใคร เราอยู่ร่วมกันอย่างสันติเมื่อพระพุทธเจ้าได้ส่งพระอรหันต์ 60 รูป ไปประกาศพระศาสนาเป็นรุ่นแรก จนกระทั่งถึงวันเพ็ญกลางเดือน 3 หลังจากที่ได้ตรัสรู้ 9 เดือน มีการประชุม ณ วัดเวฬุวันในวัน มาฆบูชา มีพระอรหันต์ร่วมประชุม 1,250 รูป ในวันนั้นพระพุทธเจ้าประกาศธรรมบัญญัติการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา พระองค์ประกาศนโยบายสันติ ไม่ได้ประกาศว่าให้ไปเผยแผ่แบบทำสงครามศาสนา ถ้าใครไม่นับถือพระพุทธศาสนาจับใส่คุก ใครไม่นับถือพระพุทธศาสนาเผาบ้านหรือเผาโบสถ์ของเขา ใครไม่นับถือพระพุทธศาสนาประหารชีวิตอย่างนี้ทำไม่ได้ เพราะพระพุทธเจ้าตรัสไว้ในธรรมบัญญัติ การเผยแผ่ศาสนาในวันมาฆบูชาว่า ชันตี ประมาัง ตะโป ตีติกขา แปลว่า ชันตีคือความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง ไปเผยแผ่ชันตี คือ ความอดทน และพระองค์ได้ตรัสต่อไปว่า อะนูปะชาโท อะนูปะชาโต เผยแผ่ศาสนาโดยไม่ว่าร้ายใคร ไม่เบียดเบียนใคร ไม่เข่นฆ่า ไม่ประหารชีวิตใคร ไปอย่างสันติ พระพุทธเจ้าได้ประกาศสันติภาพไว้ในรัฐธรรมนูญพระพุทธศาสนาเรียกว่า โอวาท ปาติโมกข์ คือคำสอนหลักที่เป็นประธาน เมื่อพระพุทธศาสนาไปที่ไหนก็ไม่มีการทำสงครามศาสนา มีแต่อยู่ร่วมกันอย่างสันติ (พุทธทาสภิกขุ, 2510, น. 10) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนกิจ อย่างหนึ่งของพระภิกษุสงฆ์ที่ต้องทำไปพร้อม ๆ ศาสนกิจอื่น ๆ และพระภิกษุสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ พระพุทธศาสนาถูกเรียกว่าพระธรรมทูต (พระวิทย์ากร) โดยออกไปประกาศพระศาสนาในที่ต่าง ๆ ตามความมุ่งหวังดังกล่าว การทำหน้าที่เช่นนี้ก็ถือว่าเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งใน 3 องค์ประกอบ ที่ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญมั่นคงอยู่ในโลกได้นาน 3 องค์ประกอบมีดังนี้ คือ

1. การดำรงไว้ (ธำระณัง) หมายถึง การดำรงไว้โดยการเรียน โดยการทรงจำ โดยการ ปฏิบัติตามพระธรรม โดยการให้การคุ้มครองป้องกัน และกำจัดภัยของศาสนา ตลอดจนการทำ สังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งคราว

2. การสืบต่อ (สันตทานัง) หมายถึง การสืบต่อพระศาสนาไว้ไม่ให้ขาดสูญ ด้วยการ บรรพชาอุปสมบท หรือด้วยการสนับสนุนให้บุตรหลานของตนและคนอื่นได้บรรพชาอุปสมบทเพื่อ สืบต่ออายุพระศาสนา

3. การเผยแผ่ (วิตถาระณัง) หมายถึง การเผยแผ่พระธรรมให้เข้าถึงจิตใจของชาวโลก ให้กว้างขวางออกไปด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การสอน การพิมพ์หนังสือออกเผยแพร่ และการปฏิบัติให้ ดูเป็นตัวอย่าง เป็นต้น (พระเทพโศภณ, 2544, น. 9)

เมื่อกล่าวโดยรวมแล้วกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นในปัจจุบันได้แตกแขนงออกเป็นหลายกระบวนการวิธีการด้วยกัน แต่โดยภาพรวมแล้วกระบวนการวิธีการที่พระสงฆ์พระธรรมทูต (พระวิทยากร) ใช้อยู่ในปัจจุบันจะเห็นได้ ดังนี้ (ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, 2525)

1. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้านผู้นิมนต์ ในที่ประชุมที่วัดหรือที่อื่น ๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือเทศน์รูปเดียวหรือเทศน์ปุจฉาวิสัชนา 2 รูปขึ้นไปและได้มีปรับปรุงการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หรือบันทึกลงในแผ่นซีดีแล้วนำไปเผยแผ่ในที่ต่าง ๆ และโอกาสต่าง ๆ

2. การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถา ในวัดหรือประชุมอื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ ตลอดจนการพิมพ์หนังสือเทคนิคออกมาเผยแผ่ การเผยแผ่แบบจัดเป็นหมู่คณะหรือหน่วยงานหรือเป็นสถานศึกษาทั้งที่เป็นแบบประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในสถานที่ต่าง ๆ ตามโอกาส

3. งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

การเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์หรือพระวิทยากรผ่านกระบวนการและวิธีการต่าง ๆ เพื่อคลายทุกข์หรือความที่เป็นปัญหาชีวิตคนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการกระบวนการที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด มีความน่าสนใจ ดึงดูดผู้ฟังได้ดี มีการถ่ายทอดเผยแผ่ธรรมนั้นไปสู่ผู้รับได้อย่างครบถ้วนถูกต้องตามหลักธรรมและตรงกับวัตถุประสงค์ที่ผู้เผยแผ่ต้องการด้วย ซึ่งกระบวนการดำเนินงานที่ผ่านมาการเผยแผ่ธรรมส่วนมากเป็นไปตามยุคตามสมัย กล่าวคือยังไม่มีกระบวนการรูปแบบที่หลากหลายในการส่งสารให้กับผู้รับ ทำให้การรับสารหรือหลักธรรมนั้นเป็นเรื่องที่น่าเบื่อและเข้าใจยาก และสื่อที่ใช้ในการเผยแผ่นั้นก็ไม่ทันกับภาวการณ์ปัจจุบันที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำมาใช้ในการเผยแผ่ด้วย การเผยแผ่ก็นั่นเป็นฝ่ายรับมากกว่าเชิงรุก เมื่อสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปก็ย่อมหมายความว่ากระบวนการและรูปแบบการเผยแผ่ธรรมนั้นต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ยิ่งในสังคมปัจจุบันประชาชนส่วนมากได้ให้ความสนใจด้านวัตถุมากกว่าจิตใจ จึงเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาตามมามากมายเพราะว่าเกิดช่องว่างระหว่างวัฒนธรรมด้านวัตถุกับจิตใจไม่พัฒนาไปพร้อม ๆ กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่เยาวชนได้ให้ความสนใจน้อย เพราะมองว่าเป็นเรื่องล้าสมัยและไม่ให้ความสำคัญ จึงได้สร้างปัญหาให้กับสังคมเพราะขาดคุณธรรม ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่ทำหายอย่างยิ่งสำหรับพระวิทยากรหรือนักเผยแผ่ธรรมในปัจจุบันในการที่จะนำเสนอหรือถ่ายทอดสารไปยังผู้รับให้มีความสนใจในหลักธรรมและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน จึงเป็นภารกิจอย่างหนึ่งที่ฝ่ายคณะสงฆ์ต้องเข้ามาให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมทางศาสนา โดยการอบรมเผยแผ่ธรรมให้เยาวชนได้รู้และนำไปปฏิบัติประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ต่อไปเพื่อให้เป็นสังคมที่อยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้รัฐให้การสนับสนุนการนำหลักศาสนธรรมมาใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยรัฐต้องจัดและสนับสนุนให้มีการศึกษาอบรมเยาวชนให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรมมีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และได้รับสิทธิประโยชน์ตามควรแก่กรณีจากรัฐด้วย รวมทั้งการระดมทรัพยากรมาใช้ในการศึกษาโดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสถาบันศาสนาที่มีต่อการจัดการศึกษา ทำให้สถาบันสงฆ์ได้ทำหน้าที่ให้การศึกษา อบรม และการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาและขัดเกลา ศาสนิกชนให้เข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ โดยการกระทำดังนี้ คือ การจัดการศึกษาเพื่อสืบทอดศาสนทายาท การจัดการศึกษาสงเคราะห์ และการเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ตลอดจนจัดให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชนและสังคม

ความสำคัญในการเผยแผ่ธรรม ยังได้รับความสนใจในการผลักดันให้ปรากฏในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่เริ่มต้นมาจนถึงปัจจุบัน (ฉบับที่ 9) พ.ศ. 2545-2549 ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคุณธรรมแก่เยาวชน ให้ความสำคัญทั้งด้านร่างกาย ปัญญา จิตใจ และสังคมนอกจากจะเน้นการสร้างความรู้ทางวิชาการแล้ว ยังเน้นที่การมีเจตคติที่ดี มีความรับผิดชอบ มีคุณธรรมที่จะใช้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข สิ่งเหล่านี้มีเขียนไว้ในหลักสูตร แต่ในสภาพความเป็นจริงนั้น พบว่าการเรียนการสอนส่วนใหญ่ในชั้นเรียนนักเรียนจะได้รับการปลูกฝังเน้นไปทางให้เกิดความรู้ทางเนื้อหาวิชาการ การจัดการเรียนการสอนที่ดีนั้นไม่ใช่มีเฉพาะเพียงในห้องเรียน แต่การศึกษานอกสถานที่จะทำให้นักเรียนได้เรียนรู้จากธรรมชาติ สถานที่จริงจะทำให้มีแรงจูงใจมีความกระตือรือร้นทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเกิดความซึมซับซาบซึ่งได้ง่ายขึ้น จึงจำเป็นต้องมีหลักสูตรนอกระบบนำมาเสริมสร้างให้นักเรียนได้รับการฝึกวินัยทางด้านร่างกาย และคุณธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถาบันจัดการศึกษาของพระสงฆ์ที่ตระหนักถึงความจำเป็นในการพัฒนาวิธีการเผยแผ่ธรรม ในลักษณะที่แตกต่างจากการเผยแผ่ธรรมในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว จึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาหลักสูตรนอกระบบ ในพื้นที่ที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับกิจกรรมการเผยแผ่ธรรม และน้อมนำให้ผู้เข้ารับการเรียนรู้น้อมนำจิตของตนเข้าสู่มณฑลแห่งธรรม พุทธมณฑลเป็นพุทธานุสรณ์สถานที่สร้างขึ้นมาเพื่อให้เป็นศูนย์การศึกษาค้นคว้า ทางวิชาการพุทธศาสนา และการปฏิบัติธรรมซึ่งด้วยสภาพแวดล้อมภายในพุทธมณฑลปัจจุบันมีความพร้อมหลาย ๆ ด้านสามารถใช้เป็นที่ศึกษาหาความรู้ทางด้านพระพุท

ศาสนาได้มาก เช่น สังฆเนยยสถาน 4 พระมหาวีรหารประดิษฐานพระไตรปิฎกหินอ่อน ศาลาปฏิบัติธรรม มรรค 8 สวนเวฬุวัน สวนตาล ศาลาหอสมุดแห่งพระพุทธศาสนา พิพิธภัณฑ์ทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

สำนักงานพุทธมณฑล สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติได้ประสานความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และทางมหาวิทยาลัยได้มอบหมายให้ฝ่ายบริการฝึกอบรมทำงานร่วมกับหน่วยงานดังกล่าว ได้ทำโครงการฝึกอบรมค่ายคุณธรรม โดยเน้นหนักไปทางด้านการฝึกอบรมทางด้านคุณธรรมมากกว่าการฝึกอบรมทางด้านร่างกาย โดยที่พุทธมณฑลเป็นผู้สนับสนุนในด้านงบประมาณในการอบรมและได้ประสานความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ได้แก่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ตลอดจนพระวิปัสสนาจารย์ทั่วประเทศ เพื่อฝึกอบรมคุณธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจ โดยพุทธมณฑลได้จัดเตรียมฐานการเรียนรู้การสอนทั้งในเรื่องของหลักสูตรและสถานที่ ที่จะรองรับการอบรม

โครงการอบรมคุณธรรม ค่ายคุณธรรมเป็นโครงการที่ได้จัดให้ความสำคัญกับเยาวชนเพื่อต้องการที่จะใช้เยาวชนอันเป็นกำลังของชาติในอนาคตได้มีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคมด้วย เพราะการที่จะพัฒนาคนให้ประสบความสำเร็จอย่างสมบูรณ์แบบนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่คนจะต้องได้รับการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน คือ ด้านร่างกาย เป็นผู้มีความสุขดี มีสุขนิสัยดี มีอัตราการเจริญเติบโตอย่างเหมาะสมตามวัย ด้านสติปัญญาเป็นผู้มีความใฝ่รู้ กล้าคิดกล้าทำ กล้าแสดงออกในทางที่ถูกต้องดีงาม รู้จักแสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตัวเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และสามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ ด้านคุณธรรมให้เป็นผู้ยึดหลักธรรม 3 ประการ เว้นชั่ว ทำดี ผูกจิตให้ผ่องใสและประกอบด้วยคุณธรรมต่าง ๆ เช่น ความมีวินัย ความกตัญญู ความมีเมตตากรุณา ความอดทน ความซื่อสัตย์ ความประหยัด และความไม่เป็นแกแ้ว ด้านบุคลิกภาพคือให้เป็นผู้มีความร่าเริงแจ่มใส เป็นมิตรต่อผู้อื่น มีกิริยามารยาทแบบไทย ๆ ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง รู้จักพึ่งตนเอง มีความรับผิดชอบ และวางตนได้อย่างเหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ ด้านสังคม เป็นผู้มีความริเริ่มสร้างสรรค์ และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้รู้จักเคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบของสังคม กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม เป็นต้น

ดังนั้นในการดำเนินงานของพระวิทยากรฝ่ายบริการฝึกอบรม ส่วนธรรมนิเทศมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) ในสภาวะการณ์ปัจจุบันของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งด้านโครงสร้างของสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ความเชื่อและวัฒนธรรม ความเปลี่ยนแปลงในบริบทเหล่านี้ อาจทำให้การดำเนินงานในการปฏิบัติหน้าที่ของพระวิทยากรประสบปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานอยู่พอสมควร เช่น ความรู้ที่สอดคล้อง

และทันสมัยกับกระแสการเปลี่ยนของสังคม การดำเนินงานของพระวิทยากรที่มีคุณภาพตามเป้าหมายที่กำหนด การได้รับความยอมรับและความร่วมมือจากสังคมรอบข้าง ด้านการสนับสนุนเรื่องงบประมาณในการผลิตสื่อการสอนที่ทันสมัย เทคนิควิธีการเผยแพร่ธรรมประยุกต์ ความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านที่ไม่ทันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมอยู่ตลอดเวลา เป็นต้น จากสาเหตุและความเป็นมาของปัญหาดังกล่าว ฝ่ายบริการฝึกอบรม มจร. ก็เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่อยู่ในวัฏจักรของการเปลี่ยนแปลงจากสภาพปัญหาสังคม และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่พระวิทยากรทุกรูปจะต้องเรียนรู้ลักษณะการดำเนินงานที่ทันต่อสังคมสมัย เพื่อให้สามารถรองรับกับความต้องการของสังคมและกลุ่มเป้าหมายได้ทันการการณ์ อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นในขณะปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

มูลเหตุจูงใจในการศึกษา

ในสมัยพุทธกาลนั้นเป้าหมายของการเผยแผ่ธรรมจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ ต้องการให้ผู้ฟังมีความหลุดพ้นจากกองทุกข์ เช่นพระอริยบุคคลชั้นใดชั้นหนึ่ง แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไปยิ่งนานเท่าใด พระพุทธศาสนายังได้เผยแผ่ไปสู่ดินแดนต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่ธรรมแตกต่างกันออกไปตามลักษณะสังคม และสิ่งแวดล้อมสำหรับการเผยแผ่ในปัจจุบันมีเป้าหมายอย่างกว้าง ๆ เพื่อให้ผู้ฟังได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟัง สิ่งที่เคยฟังแล้วและยังไม่เข้าใจย่อมมีความเข้าใจชัดเจนขึ้น สามารถที่จะบรรเทาความสงสัยลงได้ ทำความเห็นให้ถูกต้อง และจิตใจย่อมผ่องใสได้รับความสุขจากการปฏิบัติตามธรรมที่ได้ฟังในกระบวนการและวิธีการในการเผยแผ่ธรรมะ รูปแบบที่ใช้ในการเผยแผ่ธรรมนั้นปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปหลายรูปแบบที่น่าสนใจวิธีหนึ่งคือ การเผยแผ่ธรรมในรูปแบบค่ายคุณธรรม ซึ่งเป็นแนวคิดการเผยแผ่ศาสนาที่เน้นหมู่เยาวชนเป็นหลักและให้ความสำคัญกับเยาวชนเพื่อที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการให้พวกเขาได้รับและนำเอาหลักธรรมที่ได้จากการเข้าค่ายไปใช้ในชีวิตประจำวันและการดำเนินชีวิตในวันข้างหน้าอย่างถูกต้องมีความสุข

จากการที่ผู้ศึกษาได้มีโอกาสเข้าไปร่วมงานและปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ธรรมของฝ่ายบริการฝึกอบรม ส่วนธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตลอดทั้งได้สนทนาแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมของพระวิทยากรทุกรูปที่ออกไปเผยแผ่ธรรม ต่างก็มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้รับฟังธรรมให้เกิดความสนใจในธรรม ช่วยกันหาวิธีการกระบวนการที่จะดึงดูดโน้มน้าวผู้ฟังเพื่อให้เป็นไปตามยุคสมัยกาล ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในสังคมนี้ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แม้กระทั่งการเผยแผ่ธรรมเองก็ต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามเช่นเดียวกันในการเผยแผ่หรือการทำงานที่เป็นกระบวนการให้ทันกับเหตุการณ์ปัจจุบันมากขึ้น จากอดีตเป็นต้นมา

กระบวนการวิธีการและรูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นได้อาศัยวัดเป็นสถานที่เผยแผ่ธรรมอบรมสั่งสอนประชาชน กระบวนการที่ใช้ในการเผยแผ่นั้นก็ไม่ยุ่งยากหรือซับซ้อนมากเท่าใด บางที่บางสำนักก็เทศน์ในหนังสือ ใบลาน หรือการสนทนาธรรมแบบปากต่อปาก และที่สำคัญคนส่วนมากยังไม่สามารถที่จะเข้าถึงธรรมได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากว่าต้องเดินทางไปวัด ยิ่งทำให้พุทธศาสนิกชนห่างเหินในหลักธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อาจเป็นเพราะว่าต้องทำงานแข่งกับเวลาแข่งกับสมาชิกในสังคมที่เปลี่ยนไป ดังนั้นทางฝ่ายพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่หลักในการเผยแผ่ธรรมนั้นจำเป็นต้องหากระบวนการวิธีการในการเผยแผ่ธรรมให้สอดคล้องกับภาวะการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้ประชาชนได้นำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ฝ่ายบริการฝึกอบรม ส่วนธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่ดำเนินงานด้านการเผยแผ่ธรรมสู่ประชาชนทุกระดับทั้งในภาครัฐและเอกชนเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจมีความมั่นคงทางจิตใจทำให้เป็นผู้มีจริยธรรมคุณธรรมต่อตนเองและสังคม ปัจจุบันสถาบันและหน่วยงานต่าง ๆ ได้เล็งเห็นความสำคัญและให้ความสำคัญกับธรรมมากขึ้น โดยวัดได้จากที่ได้รับนิมนต์และขอความอนุเคราะห์มายังฝ่ายบริการฝึกอบรมฯ เป็นจำนวนมาก เพื่อต้องการที่จะให้พระวิทยากรจากหน่วยงานไปเผยแผ่ธรรมตามหน่วยงานองค์กรของตนตามความเหมาะสม ซึ่งก็เป็นความสอดคล้องกันระหว่างวัตถุประสงค์ของฝ่ายบริการฝึกอบรมที่มีหน้าที่เผยแผ่ธรรมกับผู้รับบริการ ซึ่งจะนำไปสู่การปลูกจิตสำนึกของพุทธศาสนิกชนให้หันมาเห็นความสำคัญกับการนำหลักธรรมมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันทั้งต่อตนเองและสังคม ให้สามารถดำรงตนอยู่ตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพุทธเจ้า เพื่อไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจกิเลสของวัตถุมากเกินไป แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนานั้นมีความจำเป็นอย่างมากที่จะใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะในด้านของจิตใจความเชื่อที่ผ่านกระบวนการเผยแผ่ของบุคลากรทางฝ่ายศาสนจักรตรงจุดนี้นับว่าเป็นประเด็นหลักที่ทำให้ฝ่ายบริการฝึกอบรมมีแนวคิดและโครงการที่จะส่งบุคลากรออกไปเผยแผ่ธรรมและเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยฯ

การเผยแผ่ธรรมในรูปแบบค่ายคุณธรรมเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ทางฝ่ายบริการฝึกอบรมฯ ใช้ในการเผยแผ่ศาสนาซึ่งเน้นในหมู่เยาวชนเป็นหลักและเป็นการทำงานเผยแผ่ธรรมในเชิงรุก คือพระวิทยากรต้องเป็นผู้ที่ต้องออกไปเผยแผ่ธรรมตามโรงเรียนหรือสถานที่จัดเข้าค่ายฝึกอบรมสำหรับรูปแบบและวิธีการกระบวนการที่ใช้ในค่ายนั้นพระวิทยากรต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบที่เคยใช้อยู่เป็นอย่างมาก เพราะการเผยแผ่ธรรมในรูปแบบค่ายนั้นต้องทำงานกับกลุ่มเยาวชนที่ยังจัดว่าให้ความสนใจในเรื่องธรรมน้อยมากฉะนั้นจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาที่เคยใช้อยู่ประจำ คือต้องมีการเตรียมตัวจากที่เคยเตรียมเฉพาะความรู้ทางธรรมมาเป็นความรู้ทางโลกด้วยและที่สำคัญต้องมีไหวพริบในการสอดแทรกคุณธรรมให้เข้ากับเหตุการณ์สังคมในปัจจุบัน การโน้มน้าว

และดึงดูดจิตใจให้เยาวชนหันมาเห็นความสำคัญและสนใจที่รับฟังธรรมนั้นก็เป็นอีกประการหนึ่งที่พระวิทยากรต้องนำมาใช้ในการในการเข้าค่ายด้วย เพราะว่าถ้าจะตั้งหน้าเทศน์หรือบรรยายอย่างเดียวคงไม่ได้ผลเป็นแน่ จึงหาวิธีการที่เหมาะสมกับวัยโดยอาจใช้เกมให้เล่นแล้วสรุปด้วยหลักธรรมในตอนท้าย หนังสือสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการบรรยายกิจกรรมบางอย่างไม่ว่าจะเป็นโฆษณา ละคร ภาพยนตร์ ไปฉายให้ดูแล้วก็สรุปพร้อมทั้งเชื่อมโยงเข้ากับหลักธรรม เป็นต้น

ผู้ศึกษาสนใจที่จะศึกษา การพัฒนาค่ายคุณธรรมเพื่อการเผยแพร่ธรรมสำหรับเยาวชน ศึกษากรณีของฝ่ายบริการฝึกอบรม ส่วนธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยศึกษาถึงลักษณะการดำเนินงานของพระวิทยากรสำหรับการเผยแพร่ธรรมในค่ายคุณธรรมเป็นอย่างไร ได้พบกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ และความเชื่อที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของพระวิทยากรในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างการปฏิบัติหน้าที่ พร้อมทั้งศึกษาความคิดเห็นของพระวิทยากรต่อการพัฒนาค่ายคุณธรรมในการเผยแพร่ธรรม เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้นำเสนอแก่ผู้บริหารมหาวิทยาลัย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและฝ่ายบริการฝึกอบรมฯ ในการที่จะนำไปเป็นนโยบายแผนการปฏิบัติงานของฝ่ายบริการฝึกอบรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เป็นประโยชน์ต่อเยาวชนและประเทศชาติ เพราะการที่มีคุณธรรมเปรียบเสมือนแสงสว่างที่จะนำทางของหมู่เยาวชนให้พ้นจากทางเสื่อมนำไปสู่หนทางแห่งความเจริญต่อไป

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาลักษณะการดำเนินงานค่ายคุณธรรมเพื่อเผยแพร่ธรรมสำหรับเยาวชน
2. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคการดำเนินงานของพระวิทยากรในค่ายคุณธรรม
3. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของพระวิทยากรต่อการพัฒนาค่ายคุณธรรมในการเผยแพร่ธรรมสำหรับเยาวชน

ขอบเขตการศึกษา

1. ขอบเขตเนื้อหาศึกษาจากเอกสาร วารสาร คู่มือการเผยแพร่ธรรมของฝ่ายบริการฝึกอบรมส่วนธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ขอบเขตด้านประชากร พระวิทยากรของฝ่ายบริการฝึกอบรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยส่วนกลาง จำนวน 112 รูป และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแพร่

ธรรมสำหรับเยาวชนอีก 5 รูป ที่เป็นอาจารย์ภายในมหาวิทยาลัยและผู้ทำงานด้านการเผยแพร่ธรรม สำหรับเยาวชนพร้อมทั้งเป็นวิทยากรพิเศษให้กับฝ่ายบริการฝึกอบรม

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

การพัฒนา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงอันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดี

การพัฒนาค่ายคุณธรรม หมายถึง การดำเนินงานด้านการฝึกอบรมแล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นทั้งสามด้าน ได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านเนื้อหาหลักสูตร ด้านบริการและสนับสนุน สนับสนุน

ปัญหาและอุปสรรค หมายถึง ปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงานค่ายคุณธรรมของ พระวิทยากรทั้ง 4 ด้าน อันได้แก่ ด้านการประสานงาน ด้านการฝึกอบรม ด้านการสนับสนุน ด้าน การยอมรับและให้ความร่วมมือ

การเผยแพร่ หมายถึง การแสดงธรรม การสนทนาธรรม การแนะนำสั่งสอน การถาม ตอบปัญหาธรรมแก่พุทธบริษัท การบรรยายธรรมะ การทำให้พระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลายไป ทุกสารทิศ ไปจนถึงการรักษาพระสัจธรรมให้คงอยู่ต่อไป

ธรรมะ หมายถึง หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งรวบรวมไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกที่ฝ่าย บริการฝึกอบรมนำมาเผยแพร่ เรื่องราวที่เป็นธรรมดา ธรรมชาติ สัจธรรม ความจริง

ฝ่ายบริการฝึกอบรม หมายถึง ฝ่ายบริการฝึกอบรม ส่วนธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดีที่สั่งสมอยู่ในจิตใจมนุษย์โดยผ่านประสบการณ์จาก การได้สัมผัส ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำทางกาย วาจาและจิตใจของแต่ละบุคคล

ค่ายคุณธรรม หมายถึง โครงการที่ทางฝ่ายบริการฝึกอบรมจัดให้มีขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้ เยาวชนและประชาชนทั่วไปได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมในรูปแบบค่าย 3 วัน 2 คืน และแบบไม่ค้าง คืน ซึ่งเนื้อหาหลักสูตรที่ใช้ประกอบด้วย หลักสูตรค่ายธรรมทนายาท หลักสูตรค่ายวัยใสใจสะอาด เปรื่องปราชญ์ด้วยธรรม หลักสูตรค่ายทักษะชีวิต หลักสูตรค่ายผู้นำ หลักสูตรโครงงานคุณธรรม หลักสูตรค่ายปฏิบัติธรรม โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ภาค คือ ภาคกัมมัฏฐาน ภาควิชาการ และภาคสนาม

พระวิทยากร หมายถึง พระวิทยากรของฝ่ายบริการฝึกอบรม ส่วนธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย